Intentant dilucidar un horitzó

I a l'últim, si hi ha hagut una gran bombolla en la construcció i l'arqueologia depèn en gran mesura de la construcció, ¿no resulta lògic pensar que en arqueologia també hi ha hagut una gran bombolla? Després de veure que la caiguda de la construcció ha arrossegat l'arqueologia, ¿algú dubta encara que l'única font de finançament de l'arqueologia ha estat la construcció, fos pública o privada? L'única diferència substancial és que la construcció s'ha fet o s'hauria pogut fer (segons cada cas) un bon coixí amb els beneficis de l'últim cicle de creixement econòmic. Per contra, nosaltres, els arqueòlegs, només hem estat capaços de cavar-nos la pròpia tomba, o el que és pitjor, sembla que estem condemnats a ser uns eterns morts vivents. Entre empresaris no hem estat ni capaços d'aplicar els preus mínims de cost (no un preu/hora, sinó un preu/intervenció) ni d'imposar unes condicions econòmiques decents pel que fa al postoperatori (el promotor, però sobretot l'Administració, no són conscients encara dels costos econòmics i humans de segons quines memòries derivades de segons quines intervencions).

Així, ara ens adonem que en els últims 10/15 anys tot ha estat un somni, que tot era una il·lusió: l'arqueologia basada en les obres pràcticament està deixant d'existir, i el boom de la construcció no ens ha deixat cap nova infraestructura basada en la investigació. La major part del finançament, per tant, venia del "totxo", així d'alt i clar. Així ens ha anat, i ara ens espera una llarga travessia pel desert, sense saber si serà gaire llarga. Arribats a aquest punt, i atès que el títol d'aquest dossier és el *Finançament de la recerca arqueològica a Catalunya*, em sap greu no haver pogut parlar de recerca. Se suposava que en un moment o altre havia de fer referència a la rendibilitat de les inversions en la investigació de camp, tant en l'àmbit científic (publicacions, congressos, etc.) com en el social en general. Però el concepte "recerca" resulta una utopia inabastable si no solucionem abans els problemes exposats (que no són pocs).

Sento haver estat tan poc amable, tant en la forma com en el fons, però no expressar-me en aquests termes només hauria estat políticament correcte. Per bé o per mal, ens ha tocat viure un temps de profunds canvis que tot just acaba de començar.

Jordina Sales Carbonell
Arqueòloga
jordinasales@gmail.com

Sí, molt bé; però això qui ho paga? Reflexions de "camp" a l'entorn del finançament de la recerca arqueològica

Isidre Pastor
David Asensio

En aquesta reflexió des de l'Ad'AC abordarem preferentment la problemàtica relativa a l'àmbit de l'arqueologia preventiva, tan sols per raons estrictament quantitatives, ja que hom sap que en aquesta esfera es produeixen el nombre més elevat d'intervencions en el nostre país. En aquest camp, els arqueòlegs que estan vinculats amb l'exercici de l'activitat professional dels treballs de camp acostumen a establir una relació directa amb els representants de la promoció de les actuacions arqueològiques en què es treballa. Aquestes persones actuen com els interlocutors de la propietat o de la promoció i són, de fet, els representants dels organismes, moltes vegades privats però també públics, que en darrer terme es faran càrrec del gruix del finançament de la intervenció.

És en el marc d'aquesta casuística que a vegades es desperta una curiositat pels resultats del procés de recerca històrica de l'excavació. En aquest sentit són freqüents els comentaris com —I això de quin segle és? o bé —Heu trobat mai coses importants? o —Eren morts de veritat? —I si surten monedes d'or, qui se les queda? —Què és el més antic que heu trobat? I un seguit de preguntes estereotipades, pròpies de tota persona aliena a la professió. En definitiva, no són més que un cúmul d'interrogants propis del desconeixement de la realitat de la pròpia pràctica arqueològica i que a la majoria d'arqueòlegs ens plau respondre de manera profusa i extensa. I ho fem tant en pro de la pròpia recerca històrica, de la nostra feina com de la disciplina arqueològica. En aquest sentit, els professionals de l'arqueologia assumim de bon grat la responsabilitat i el deure d'acostar a la ciutadania la realitat de la nostra pràctica professional.

Amb tot, en moltes intervencions d'arqueologia preventiva, a mesura que passen les setmanes, a mesura que es dilata l'abast i l'entitat dels treballs de recerca arqueològica, tot l'interès que s'havia suscitat entre els representants de la propietat sobre el patrimoni arqueològic i l'arqueologia es va esvaint. Aquest supòsit assoleix una dimensió desmesurada a l'hora d'abordar ampliacions pressupostàries, motivades pels resultats dels treballs d'excavació i per totes aquelles tasques complementàries que es puguin requerir, des de la conservació-restauració preventiva fins a estudis i anàlisis d'antropòlegs, bioarqueòlegs i d'altres especialistes.

La descripció d'aquest procés tan característic i conegut pels professionals vinculats al món de l'arqueologia preventiva ens condueix al nucli de la reflexió que volem exposar en aquest debat. Així, si bé és cert que en el decurs de les darreres dècades una bona part de les entitats i institucions que realitzen actuacions, obres o activitats que requereixen una actuació arqueològica subsidiària s'han conscienciat que els pertoca assumir-ne la despesa en el pressupost de l'obra, encara hi ha dubtes importants sobre què és el que cal pagar, quins conceptes i quins no. En aquest sentit, hom percep que aquest plantejament no es discuteix quan es tracta dels treballs "manuals" d'excavació arqueològica, és a dir, d'extracció i documentació de les restes materials, però són molt més difícils d'entendre quan es tracta d'informes, estudis o valoracions.

En qualsevol cas, sobre el que no hi ha cap mena de dubte i que tothom hi està d'acord és que qualsevol actuació arqueològica comporta una investigació històrica i, per tant, requereix un treball de recerca posterior al treball de camp i, sobretot, la conseqüent difusió (publicació) dels resultats. I és en aquest darrer punt on falla el sistema i on apareix l'expressió que encapçala la nostra reflexió: i això qui ho paga?

A hores d'ara el promotor assumeix sempre (sovint de bon grat, altres vegades amb discussions i males cares) que ha de pagar la memòria dels treballs de camp. Però tots sabem que entre una memòria administrativa, per molt completa i acurada que sigui, i una publicació d'una monografia arqueològica hi ha necessàriament una diferència formal i un salt qualitatiu molt gran. Aquest és el pas que gairebé mai no es fa i que genera la crítica més estesa a l'arqueologia preventiva i als seus professionals: l'acusació que no fan recerca (almenys recerca "de qualitat") i que no publiquen els resultats de la seva feina.

I el problema de fons és, insistim, el del finançament i no el de la qualitat intrínseca dels arqueòlegs del món de l'arqueologia preventiva (segons alguns, uns destralers trabucaires en comparació a la finor i excel·lència dels arqueòlegs vinculats a centres de recerca o universitats). Perquè ningú no dubta que aquest treball de processar les dades de la memòria d'una intervenció preventiva (almenys de les més significatives i interessants des del punt de vista patrimonial i històric, algunes d'una magnitud extraordinària) en una publicació final (amb analítiques, estudis ceramològics aprofundits, contextualització i interpretació històrica, etc.) té un cost addicional; cost que deriva, entre altres coses, del fet que cal que el realitzi el personal tècnic acreditat. I pensar, com a solució, que siguin els investigadors dels centres de recerca o universitats del país els que assumeixin aquesta tasca, a banda de la problemàtica ètica que planteja (que no es pot defugir!), és absolutament allunyat de la realitat (d'entrada, per una raó essencial de manca de recursos humans).

En termes generals s'ha de considerar que aquests plantejaments estan secundats no sols pel col·lectiu de professionals de l'arqueologia sinó també per bona part de la societat civil, inclosos els responsables de l'administració pública i, fins i tot, per alguns agents de la promoció de les intervencions arqueològiques. Però ningú no acaba de posar fil a l'agulla.

Com a mostra exposem un fenomen que, des del nostre punt de vista, és molt significatiu. La Direcció General de Patrimoni Cultural té una línia de subvencions, amb una dotació anual rellevant, que està destinada a compensar econòmicament els promotors de la despesa que els ha comportat els treballs arqueològics. Per contra, no hi ha cap mena de programa d'ajut econòmic públic a les tasques precisament de processament de dades per a la publicació dels resultats d'aquestes mateixes intervencions. Des de l'Ad'AC plantegem si no es podria vincular una cosa i l'altra, més tenint en compte, que de fet, atenent l'enorme cost total de moltes d'aquestes promocions (immobiliàries, infraestructures, etc.), la compensació real d'aquests ajuts és gairebé simbòlica.

En definitiva, no es tracta tant de debatre ni qüestionar ara el model de gestió i finançament de la pràctica arqueològica, sinó de posar de manifest l'interès que hi ha des del col·lectiu de professionals de l'arqueologia en "tenir clar" l'abast i el finançament de les tasques de recerca històrica i publicació dels resultats de la nostra activitat. En l'àmbit més general, som conscients que, sobre la base que els treballs de recerca arqueològica són d'interès social, atenent que el patrimoni arqueològic és un bé del conjunt de la societat, cal una implicació no excloent de tots els agents (professionals, administracions, empreses d'arqueologia, centres de recerca i Universitat) en els processos de recerca arqueològica.

Segur que qualsevol opció que, entre tots els agents implicats, es consideri, defineixi, concreti i protocol·litzi serà adequada. És molt senzill; en darrer terme, es tracta de fixar de bon principi qui paga. Perquè el fet és que amb les incerteses actuals, en molts dels casos mentre es busca, qüestiona i debat sobre qui ha d'assumir la despesa de tal analítica o de tal estudi complementari, i qui assumirà la publicació final, el que acostuma a passar és que al final no es fa. I a qui, en última instància, aquesta problemàtica passa factura és al nivell global (no d'uns agents o altres) de la pròpia recerca històrica del nostre país.

Isidre Pastor
David Asensio
Associació d'Arqueòlegs de Catalunya, Ad'AC